

יעקב אורבך / ירושלים

בסוד שבת ו"שבע"

(פרפראות לשבת)

פרשה מופלאה היא הדומיננטיות של המספר 7 בקטעים המקראיים שעניינם השבת, וזאת, כנראה, מתוך זיקה ל"ייחוסו" של המספר 7 בסיפור בריאת העולם¹. התורה פותחת בפסוק שמספר תיבותיו 7 ואותיותיו 28 (4×7). הפסוק אף מתחלק לשני חלקים שווים, שבכל אחד מהם 14 אותיות. הבריאה כולה² מתוארת ב-35 (5×7) פסוקים, והפסוק המסכם מכיל 49 (7×7) אותיות³. פרשת השבת ("ויכולו")⁴ מנין תיבותיה 35 (5×7). יתרה מזו: גרעינה של הפרשה מכיל חזרה משולשת על "יום השביעי", כשבכל פעם מופיעות 7 תיבות – ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה (7 תיבות); וישבת ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה (7 תיבות); ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו (7 תיבות). הקטע פותח בנ' (6) ומסיים בת' (400) – $406 = 58 \times 7$. הבריאה כולה פותחת בב' (2) ומסיימת במ' (40) – $42 = 6 \times 7$. (על השבת ב"עשרת הדברות" ר' להלן).

ההנמקה לשבת כ"זכר למעשה בראשית", בפרשת שבת המשכן, היא "ביני ובין בני ישראל אות היא לעלם" (7 תיבות), ולהלן "כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש"⁵ – $49 = (7 \times 7)$ אותיות.

- 1 הרחיב את הדיבור על כך מ.ד. קאסוטו בספרו "מאדם עד נח".
- 2 בראשית א, א-ב, ד. בעיה פרשנית היא האם הפסוק ב, ד הוא סיכום למה שנאמר לעיל או פתיחה למה שנאמר להלן. אני מצדד בדעה הראשונה. ראה להלן הערה 19.
- 3 בראשית ב, ד, בהשמטת ה"א ועירה שבתית "בהבראם". עניין האותיות הזעירות, שפעמים אתה סופרן ופעמים אי אתה סופרן, קבלתי ממור"ר ר' טוביה וכסלר שליט"א, שלו אני חייב תודה על שהכניסני בסוד גילויי המופלאים בפרשת ספירת המלים והאותיות במקרא ובסידור. וראה ספרו המאלף "צפונות במסורת ישראל", 1968.
- 4 בראשית, ב, א-ג.
- 5 שמות לא, יז.

גם פרשת קרבן מוסף-שבת⁶ בנויה על יסוד המספר 7: וביום השבת שני כבשים בני שנה תמימים (7 תיבות); ושני עשרונים סלת מנתה כלולה בשמן ונסכו (7 תיבות); עלת שבת בשבתו על עלת התמיד ונסכה (7 תיבות). ואולי מאלפת מכל "השלמת" פרשת הבריאה ע"י פרשת הסיכום של מלאכת המשכן כדלקמן:⁷

בראשית א, א-ב, ד (בהשמטת ה"א זעירה של "בהבראם") — 1864 אותיות
שמות לט, לג-מג 537 אותיות

$$2401 = 7 \times 7 \times 7 \times 7 \text{ אותיות}$$

ברוח זו נתחברו גם קטעים שונים בתפילה.

א. בברכה על הדלקת הנר 14 תיבות.
ב. הקטע "אלהינו ואלהי אבותינו" (35 תיבות)⁸ חובר "בהתאמה" ל"ויכולו".

ג. ב"מגן אבות" $196 = 4 \times 7 \times 7$ אותיות.

ד. בקידוש (נוסח אשכנז) $91 = 13 \times 7$ תיבות.
בקידוש (נוסח חסידים) "הותאמה" הברכה במספר תיבותיה (35) ל"ויכולו".

ה. הקטע השבתי "רצה" שבברכת המזון, מכיל $245 = 5 \times 7 \times 7$ אותיות
ו. "הרחמן הוא ינחילנו יום שכלו שבת ומנוחה לחיי העולמים" — $42 = 6 \times 7$ אותיות.

ז. אף הפרק "אשת חיל"⁹, שנהגו לאומרו בליל שבת, מכיל $595 = 85 \times 7$ אותיות.

הרעיון הנ"ל של קשר מספרי-סימלי בין קטעי תפילה לבין קטעי מקרא זכה בפי חסידי אשכנז לכינוי "בקרסים ובלולאות"¹⁰. והנה בעניין תפילות השבת ניתן להראות בעליל כי אין לפנינו איזו זיקה רופפת, ואולי זהות מקרית; אלא ללא כל ספק חוברו, או לפחות נערכו, תפילות השבת בכוונת מכוון על מנת שתהוונה "בבואה" מספרית לנאמר על השבת במקרא.

פרשת השבת ב"כי תשא"¹¹ מתחלקת בבירור לשתי חטיבות: הפסוקים יב-טו, שמספר תיבותיהם 63, והקטע "ושמרו" (פסוקים טז-יז), שמספר תיבותיו 31. בס"ה מכילים, איפוא הפסוקים יב-יז 94 תיבות. מספר זה עמד

6 במדבר כח, ט-י

7 מפי ר' טוביה וכסלר. וחבל שהשמיט זאת בספרו; ר' שם עמ' 31-34.

8 לפי נוסח אשכנז.

9 משלי לא, י-לא.

10 י. דן, תורת הסוד של חסידות אשכנז, תשכ"ח, עמ' 76-79.

11 שמות לא, יב-יז.

לנגד עיניו של מחבר הפזמון "אל אדון", שהרי מספר התיבות בפזמון זה הוא בדיוק 94! ואם תאמר אין זה אלא מקרה, כלך לך אצל מה שקודם לו, ותמצא כי מראש היוצר, היינו מ"בא"י אמ"ה יוצר אור וכו'" ועד "לתחיית המתים" 119 תיבות¹². 119 הוא קודם כל 7×17 ; אולם זהו הפרט הטפל. העיקר הוא כדלקמן: מספר זה (119) מביע את הרעיון כי "שמור וזכור בדבור אחד". מצות השבת ב"עשרת הדברות" שבפרשת "יתרו" 13 מנוסחת ב-55 תיבות¹⁴, וב"ואתחנן" 15 ב-64 תיבות – ובס"ה 119 תיבות¹⁶. ולא עוד אלא שבשני הקטעים יחד 7 אזכרות (7 פעמים שם הוי"ה). ואם יטען הטוען שמא מקרה הוא זה, יבדוק וימצא כי הטעמים למצוות השבת בשני המקורות הנ"ל, שבוודאי משלימים זה את זה, מנוסחים ב-26 תיבות (ב"יתרו") 17 וב-23 תיבות (ב"ואתחנן") 18, ובס"ה $7 \times 7 = 49$ תיבות. הלא דבר הוא!

סדר קבלת שבת והפיוט "לכה דודי" הם, כידוע, מהתוספות המאוחרות ביותר בסידור התפילה. את אמירת סדר קבלת שבת, כלומר; ששת המזמורים שלפני "לכה דודי" הנהיג, כנראה, המקובל האלקי ר' משה קורדוברו. (אמירת "מזמור שיר ליום השבת" ו"ה' מלך גאות לבש" קדומה יותר). לצערנו לא נשארה בידינו עדות לטעם בחירת אותם מזמורים מסויימים דווקא, ומפרשי הסידור ניסו כוחם במציאת טעמים לדבר. מאחר שכל מה שנאמר הוא על דרך הדרש, בעוד שמנהיג המנהיג מקובל היה, נראה לי להפש את הטעם בתחום הרמז. ואמנם זכיתי ועלה בידי לגלות שלושה רמזים המדברים בעד עצמם:—

- א. מניין התיבות של שמונת המזמורים הוא כדלקמן:
 פרק צ"ה – 89 תיבות, צ"ו – 112, צ"ז – 95, צ"ח – 75, צ"ט – 83,
 כ"ט – 91, צ"ב – 112, צ"ג – 45, ובס"ה 702 תיבות, ומספר זה אינו
 אלא הגימטריא של המילה "שבת". ומה הולם יותר מלקבל פני שבת
 במזמורים שמספר תיבותיהם כמניין "שבת"?!
- ב. האותיות הראשונות של המזמורים הנ"ל וערכיהן הן כדלקמן:
 ל – 30, ש – 300, י – 10, מ – 40, י – 10, מ – 40, מ – 40,

12 לפי נוסח אשכנז.

13 שמות כ, ה-יא.

14 וכנגדה נתחברו "רצה" שבברכת המזון ו"אתה אחד" שבמנחה; בכל קטע 55 תיבות.

15 דברים ה, יב-טו.

16 סידור חסידי אשכנז, י"ל ע"י הרב מ. הרשור תשל"ב, עמ' קסב – ושם נשתבשו במנין התיבות!

17 שמות כ, יא.

18 דברים ה, טו.

י – 10, וכס"ה 480. מספר זה מרמז על בריאת העולם, המתוארת בתורה ב- 480 תיבות!¹⁹ והרי השבת היא "זכר למעשה בראשית"! הלא דבר הוא!

ג. בקשר לטעם אמירת "מזמור לדוד, הבו לה' בני אלים" ו"מזמור שיר ליום השבת" בשבת רמזו לנו חז"ל, כי שני מזמורים אלה מרמזים על שבת, כדלקמן: ב"מזמור לדוד" נאמר 7 פעמים "קול ה'" וב"מזמור שיר ליום השבת" יש 7 אזכרות (7 פעמים שם הוי"ה). על כך יש להוסיף: מספר התיבות ב"מזמור לדוד" הוא $91 = 13 \times 7$, וב"מזמור שיר ליום השבת" $112 = 16 \times 7$.

אם נבוא עתה להיזקק לענין מספר האזכרות, נראה, שבס"ה מספר האזכרות במזמורי השבת הוא: פרק צ"ה – 3, צ"ו – 11, צ"ז – 6, צ"ח – 6, צ"ט – 7, כ"ט – 18, ובס"ה 51 אזכרות. נוסיף עליהן 7 שב"מזמור שיר ליום השבת ו-5 שב"ה' מלך גאות לבש", ונקבל $63 = 9 \times 7$ אזכרות. מספר זה (63) אינו רק כפולה של 7, אלא הוא גם מספר התיבות בחלקה הראשון של פרשת השבת בפרשת "כי תשא"²⁰. בכך מתורצת שאלה בולטת, שמפרשי הסידור התחמקו מלהשיב עליה: סביר היה להניח כי סדר קבלת שבת יהיה בנוי מ-7 קטעים; 6 כנגד ששת ימי המעשה, והשביעי – "מזמור שיר ליום השבת" – כנגד היום השביעי. למרבה הפלא "סופח" פרק שמיני "ה' מלך גאות לבש"! לאור הנאמר לעיל "מובן", אולי, פשר ה"סיפוח".

השיר "לכה דודי" נתחבר, כידוע, ע"י ר' שלמה הלוי אלקבץ, שחתם את שמו בראשי ה"בתים". האקרוסטיכון של שמו אינו כולל את הפזמון החוזר "לכה דודי וכו'", ואף לא את ה"בית" המסיים "בואי בשלום". לפיכך נראה לי, שהמחבר הפץ לרמזו לנו על משהו מעבר לשמו. ואכן, האותיות הראשונות וערכיהן הן כדלקמן: ל – 30, ש – 300, ל – 30, מ – 40, ה – 5, ה – 5, ל – 30, ו – 6, י – 10, ב – 2, וכס"ה 458, ומספר זה אינו אלא הגימטריא של "היום השביעי" (458)²¹.

ראוי לעיין גם בפסוק הפזמון: מספר תיבותיו שבע! ואותיותיו 26, כמניין שם הוי"ה. אך לא זו בלבד – חלוקת המילים והאותיות מגלה את המבנה של שם זה, כדלקמן:

19 בראשית א, א-ב, ד; ראה מאמרו המאלף של ט. וכסלר "ספורות", סיני, ספר היובל, תשי"ח עמ' שיא. ניתוח מקורי ומוזהיר זה מסייע לדעתי בהערה 2 לעיל.

20 שמות לא, יב-טו.

21 ולולי דמיסתפינא הייתי מעיר כי 458 הוא גם הגימטריא של "ידיד נפש". ושם רמז מחברו ר' אלעזר אזיקרי בכך על הערצתו למחבר "לכה דודי".

$$\frac{ה = 5}{נקבלה} \quad \frac{ו = 6}{פני שבת} \quad \frac{(ה-ו) = 8}{לקראת כלה} \quad \perp \quad \frac{7}{לכה דודי}$$

כידוע נחלקים נוסח ספרד ונוסח אשכנז בעניין הסיום של "לכה דודי": בנוסח אשכנז מסיימים "בואי כלה, בואי כלה", ואילו בנוסח ספרד מוסיפים "בואי כלה שבת מלכתא". נראה לי שמאן דהו הבחין כי לפיוט "חסרות" שתי תיבות, ולפיכך ביקש להשלימן. הכיצד? לפי נוסח אשכנז יש בשיר 142 תיבות, ונראה שמן הראוי היה שיהיו בו 144 תיבות, שהרי 144 הוא מספר האותיות ב"ויכולו"²², והוא עניין סוד שתיים עשרה החלות של "לחם הפנים"²³ (144 = 12 × 12) וכן סוד השם בן ע"ב (144 = 2 × 72); "ויכולו" בגימטריא (72). תיזוק לדבר בכך, ש"שיאו" של הפיוט הוא "התעוררי, התעוררי". כאן מסתיימות שבעים ושתיים התיבות הראשונות, ולפיכך מסתבר, שגם מכאן ועד סוף הפיוט היו לכתחילה עוד שבעים ושתיים תיבות!

סיוע נוסף להנחתנו בכך, שללא התוספת מספר אותיות הפיוט 552. לעיל הוכחנו, שפרקי השבת מהווים, במספר תיבותיהם או אותיותיהם, כפולות של 7. והנה על ידי התוספת "שבת מלכתא" עלה מספר האותיות ל-560, היינו 7 × 80. נראה, איפוא, שלכתחילה נוספו רק שתי התיבות "שבת מלכתא", אולם מכיוון שתוספת זו פגעה בסימטריה של השיר, החליט מאן דהו, שלא ידע את סוד העניין, להוסיף את התיבות המיותרות "בואי כלה"! (ומכאן, אולי, אמירתן בלחש).

22 בראשית ב, א-ג.

23 ויקרא כד, ה-ט. וראה בפיוטו של האר"י הקדוש לסעודה שנייה בשבת, ומפרשים שם.